

Minde over de i Theresienstadt omkomne danske Jøder

Af Høvearkitekt Alice Nissen

Søndag den 22. September blev der paa Mosaisk Vestre Kirkegaard (Kbh.) afsløret et Monument til Minde om de 52 jødiske Trosfæller, der døde i Theresienstadt. Afsløringen blev foretaget af Formanden for Mosaisk Trossamfunds Repræsentantskab, Direktør *Karl Lachmann*, hvorefter Overrabineren, Dr. *M. Friedliger* tog Ordet. Paa de Efterladtes Vegne takkede Landsretssagfører *S. Abrahamsen* Trossamfundet for den smukke Gave. Højtideligheden sluttede med, at Kantor *Leo Grabowski* fremsagde Mindebønnen. — Monumentet er en firkantet Søjle af bornholmsk Granit, ca. 3,50 m høj og 0,80 m i Tykkelsen og hugget af Billedhuggeren *Siegfried Wagner*.

Fig. 290.
Mindestolte paa
Mosaisk Vestre Kirke-
gaard, København.
Foto: A. N.

Om norske krigsgraver i utlandet

Af Feltprovst Ingebrigt Dahle

Norge har litt over 1000 falne og døde i Hær, Marine og Flyvåben utenfor landets grenser. Ved krigens slutning hadde vi krigsgraver i Storbritania, Irland, Island, Svalbard, Canada, U. S. A., Frankrike, Belgia, Holland, Luxembourg, Tyskland, Danmark, Sverige, Italia, Palestina, Egypt, Tunis, Syd Afrika, India og Guadalcanal.

Det norske kirkedepartement i London gav feltprestene instruks om å føre kirkebøker, og alle opplysninger om gravsteder blev samlet der. De blev skaffet tilveie gjennom norske og britiske kanaler, tyske meldinger gjennom Røde Kors, rapporter fra Sjømandsprester, kamerater som fulgte med, og etter krigen også gjennom civilbefolkningen på kontinentet.

Det er etter krigen også blitt etablert forbindelse med hovedkontoret for de britiske War Graves Registration units på kontinentet. Dette kontor lå tidligere i Brüssel, men blev i april i år flyttet til det allierte hovedkvarter i Tyskland. Der blev der samlet opplysninger om alle de 250,000 britiske falne i Vest Europas krigsteater. De attasjerte allierte avdelinger

(Undtatt amerikanerne som har sin egen organisasjon) er her medregnet, således også de norske i et antall av ca. 50. Dette hovedkontor foretar også flytninger fra slagmarkene og de midlertidige krigskirkegårder til de permanente krigskirkegårder som nu er opprettet f. eks. i Bayeux, Dieppe ved Nijmegen o. s. v. En rekke av de norske soldater er på den vis blitt flyttet fra de steder vi først har fått oppgitt, og av briterne gitt en meget vakker gravplass. Det er imponerende å komme i kontakt med det velorganiserte og pietetsfulle arbeide som briterne utfører for å gi sine falne et verdig gravsted, og de etterlatte de mest nøyaktige opplysninger.

Den norske regjering har valgt å føre de falne hjem. I 1942 blev der gitt den bestemmelse fra offisielt norsk hold, at alle nordmenn som døde i utlandet skulde kremeres og urnene oppbevares for hjemføring etter krigen. Der blev sendt ut offisiell kunngjøring om at de som var mot kremering måtte sende melding til Kirkedepartementet, London. Lister over disse blev sendt prestene og andre som

hadde med disse ting å gjøre. Meget få var mot kremasjon. Vi hadde forøvrig en stående bestemmelse om at katolikker og jøder ikke måtte kremeres, da det var mot deres religiøse overbevisning.

På denne vis blev (hösten 1945) 400 militäre og civile kremerte fört hjem fra Storbritania og 150 fra Amerika og gravlagt i norsk jord.

Snart kom spørsmålet opp om dem som var begravet för denne bestemmelse av 1942 kom, og de som var falt på kontinentet. Familiene uttalte et sterkt ønske om å få også disse hjem.

Forsvarsdepartementet oppnevnte en kommisjon på 4 mann til å oppsøke gravene og ordne hjemføring. Oberst Magnus Hagem var formann for kommisjonen, og foruten mig blev direktören for det ledende norske begravelsebyrå og en ung offiser som skulde være assistent og sekretär oppnevnt.

Vi dro med to biler gjennom Sverige, Danmark og Tyskland til Holland, Belgia og Frankrike og arbeidet der fra februar til mai i år. Alle gravplasser blev besøkt, undersøkelser og optegnelser gjort. Civildbefolkningen og gravtilsynene var overalt meget velvillige og flinke til å gi opplysninger. Landenes centrale og lokale myndigheter var imötekommende. Vi fant flere graver som der tidligere var mangelfulle opplysninger om. Särlig var det til gjensidig hjelp å sammenligne våre opplysninger med dem som de britiske gravmyndigheter hadde.

Det var ofte rörende å se hvordan den stedlige befolkning hadde tatt sig gravene under krigen. I Bretagne blev en av våre marineoffiserer gravlagt i en liten landsby i de forvirrede dager i juni 1940. En fransk dame og hennes lille datter som da var 5 år hadde den gang begynt å pynte graven. Da vi var der, var piken blitt elleve år og greide det alene.

I Normandi ute på landet et sted spurgte jeg som jeg ofte pleide, civilbe-

folkningen om de visste om graven til en »engelsk« Flyver. Jeg var vant til at det var vanskelig å holde rede på de forskjellige allierte nasjoner, og turde ikke forutsette at de kjente det fjerntliggende Norge. Nei, der var ingen engelsk grav. Det var leit, mente jeg, for jeg hadde opplysninger om en grav på dette stedet. Den er ikke engelsk men norsk, var svaret, bonden gav og viste mig frem til en bondegård, hvor den norske flyveren lå begravet i haven, og restene av flyet ennu lå i närheten.

Flere steder var det meget vanskelig å finne graven. Ved en kanal i Holland lette vi efter en av våre Commandos. Slagfeltet var noe av det mest makabre, jeg har sett. Det var ennu ikke ryddet. Enkelte lik var ikke begravet, så de sammenkrökete kranieene lyste hvitt i det ellers så grå landskapet. Flere sönderskutte tanks, utstyr, våben og ammunisjon strödd utover. Borte i en sidedemming fant vi et trekors provisorisk tillaget, men med nordmannens navn på. Der hadde kameratene begravet ham under selve slaget, en löytnant lest et »Fader vår«, soldatene gitt ham en siste honnör — og fortsatt kampen.

Et sted i Frankrike var en jagerflyver styrtet ned. I dagevis spurte vi og lette efter Graven. Så fikk vi vite at en ukjent flyver lå begravet ved siden av et jagerfly nær en landsby. Der var intet igjen til identifikasjon, så man hadde bare satt »Unknown«. Men en kone hadde tatt vare på et navn som stod på innersiden av restene av skinnjakken. Det var den eftersökte nordmanns fornavn. På flyet fant vi en Del av de norske kjendings-tegn, og vi var ikke lenger i tvil om identiteten. Også han blev fört tilbake til fedrelandets jord.

Der var en rekke formaliteter å ordne för hjemføringen. De militäre og civile myndigheter var meget nöie med å få identiteten stadfestet. En norsk offiser

måtte være til stede ved åpningen av hver enkelt grav. På hvert sted måtte vi sende skriftlig søknad til den lokale burgomaster eller prefect. En særlig vanskelighet var det hvor flere (f. eks. en flybesetning) var så sammenfiltret, at de var begravet i fellesgrav, kanskje norske og allierte sammen. Her måtte graven ligge uten at vi kunde gjøre noe.

Selve oppgravningen, transport til krematorium og kremasjon blev overdratt til et begravningsbyrå i Rotterdam for Hollands og Belgias vedkommende, og et i Rouen for Frankrike og Luxembourg. Urnene blev så ført til våre sjömannskirker i disse byer, og efter en höitidelighet der, ført med et av våre skibe hjem.

På lignende vis blev der ordnet med de ca. 50 gjenværende graver i England. For Tysklands vedkommende har vi måttet vente med hjemføring til situasjonen

der er lettere. Rundt om i de forskjellige land ordnes hjemføringen gjennom våre konsulære og diplomatiske representanter.

Norge har ingen ukjent soldat i egentlig forstand. Vi har graver som ikke kan identifiseres, men da vet vi, at han er en av en bestemt skipsbesetning eller flybesetning.

Når urnene er kommet hjem, blir de gravsatt på hjemstedets kirkegård og ikke på noen felles krigskirkegård. De forskjellige bygder og byer er i ferd med å reise minnesmerket over sine falne. Der er ennå ikke fattet beslutning om noe felles minnesmerke over våre falne under krigen. Men det kommer nok.

Mange graver er ikke funnet og vil nok ikke bli funnet. Vi vil så gjerne vise også dem og deres pårørende vår dype respekt, og fortsette arbeidet for den fred og frihet, som de gav livet for.

Fig. 291.
Dagspresse-Overskrift
November 1946.

Grelle Eksempler paa svigtende Grav-Pietet
Amalie Skrams Urne paa Bispebjerg tilintetgjort og den islandske Digter Jonas Gudlaugssons Grav paa Skagen sløffet
Den islandske Digter Gudlaugssons Grav solgt medens Mindestenen endnu stod paa Graven

Officielt
Nedlægning af Aarhus Søndre Kirkegaard.
Aarhus Søndre Kirkegaard, der er beliggende v. Frederiks Allé, vil fra **1. Januar 1947** blive fritaget for Kirkegaardsforpligtelse og overgaar til Kommunen som alm. Ejendom. Kirkegaarden vil saaledes efter 1. Januar 1947 blive nedlagt som Kirkegaard. Saafremt Ejere af de i Hævd værende Gravsteder ønsker foretaget Flytning af evt. Kister til en anden Kirkegaard, bedes Henvendelse herom rettet til **Aarhus Begravelsesvæsen, Raadhuset, Kirkegaardsbestyrelsen i Aarhus, d. 16. Oktober 1946.**
Koner ant. til Reng.

Fig. 292.
Dagspresse- Annonce
Oktober 1946.

Hvor længe er der Gravfred?

I *Gershwin's* religiøse og henrivende Negeropera »Porgy og Bes« forekommer der en rørende Scene, hvor en Negerkoloni er forsamlet omkring Liget af en af deres Egne, og hvor Enken tager imod Bidrag til hans Begravelse. Mens Negrene beder og synger, kommer Bedemanden ind, og da han hører, at der ikke er indsamlet mere end 15 Dollars, siger han, det kan han ikke begrave den Døde for. Ude af sig selv anraaber Neger-skaren ham dog om at have Barmhjerlighed; thi hvis Liget ikke er begravet inden et vist Klokkeslet, vil det »blive udleveret til de hvide Studenter«, — og denne Trusel kan end ikke en Neger-Bedemand (der ellers maa se paa sin Forretning) staa for. Og han skaffer den Døde et Fredens Hvilested paa Negrenes Kirkegaard. —

Dette at sikre sig et varigt Hvilested og en »sømmelig Begravelse« ligger som